

HAVAHTUMINEN

TURVALLINEN EUROOPPA

Mika Aaltola

TAMMI

Mika Aaltola

HAVAHTUMINEN

TURVALLINEN EUROOPPA

tammi

80 VUOTTA

HELSINKI

© Mika Aaltola ja Tammi 2023

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-5565-1

Painettu EU:ssa

SISÄLLYS

Johdanto.....	7
LUKU I Ukrainan sotatilanne.....	19
LUKU II Suomen Nato-jäsenyyden ratkaisu.....	189
LUKU III Kohti presidenttiehdokkuutta.....	339
Lopuksi	411

JOHDANTO

Vuosi 2023 on ollut sodan ja sen tuottaman murroksen aikaa. Suomen asema muuttui aiemmin monissa piireissä radikaalina pidettyyn vaihtoehtoon, jäsenyyteen puolustusliitto Natossa, ja Nato-jäsenyys perustui kansan havahtumiseen. Salaa tai suoraan meillä on aina tiedetty, että Suomelle käyttökelpoisin on läntisin mahdollinen asema. Kevään 2023 eduskuntavaalien jälkeen, äänestäjien tahtotilan kallistuttua oikeiston puoleen, Nato-jäsenyys sai vallitsevat piirit pohtimaan keskeistä kysymystä: keitä me olemme ja mihin olemme menossa? Keskustelua käytiin muun muassa rasismiteemaan liittyen. Äänensävyt olivat kiivaita ja riiteleviä. Tämä oli varsin ennustettavaa yhteiskunnallista käymistilaa maailmanpoliittisen muutoksen kourissa.

Aikalaisille, joihin tietysti itsekkin lukeudun, on tavattoman vaikeaa asettua itsensä ulkopuolelle ja ymmärtää niitä voimia, jotka heihin vaikuttavat. Itseäni murros on vaikuttanut paljon. Vuosi sitten kesällä 2022 olin tiedebarometrin mukaan luotetuin asiantuntija Suomessa. Herätin paljon luottamusta, ja se väijäämättömästi läikkyi myös poliittiseen luottamukseen. Syksyllä 2022 olin jo hetken aikaa suosituin nimi Suomen seuraavaksi

presidentiksi. Murrosajassa haetaan uusia kasvoja, jotka heijastavat muuttunutta maailmaa. Periaatteessa kaikki oli loppujen lopuksi aika luonnollista. Olin ollut läsnä kohtalokkaina tunteina ja päivinä, ja tunnuin tietävän ulkopoliittisesta tilanteesta. Loogisesti ajatellen ihmiset näkivät, että onnistuin sanoittamaan uutta aikaa noin 30-vuotisella kokemuksella. Se nähtiin etuna, ettei minulla ollut puoluepoliittista kokemusta. Ehkäpä kansalaiset kokivat, etteivät ”vanhat koirat opi helposti uusia temppuja”, että uusi aika tarvitsee uusia johtajia. Minulle havahtuminen tilanteeseen eteni vaiheittain. Loppujen lopuksi keskeistä kuitenkin on, että ymmärtää tilanteessa olevat mahdollisuudet ja suuret riskit ja silti uskaltaa toimia. Asia muuttui mahdottomasta tehtävästä velvollisuudeksi.

Murros heittelee yhteiskuntia, Suomea ja myös itseäni. Oli aika ottaa omistajuutta tilanteeseen ja istahtaa ainakin hetkeksi kohtalonsa ajurin paikalle. Jos en olisi sitä tehnyt, olisin asiaa katunut vielä kuolinvuoteellani. On koittanut raikkaampien tuulien aika. Suomen on mentävä eteenpäin vallitsevan ulkopoliittisen ja yhteiskunnallisen tilanteen, *status quon*, muuttuessa.

Vanha toiveikas suhde Venäjään on havaittu toimimattomaksi. Johtopäätöksenä on, että se altisti meidät jopa vaaralle. Liberaali ajatus poikkirajallisten toimien ja kaupan rauhaa tuottavasta voimasta on punnittu ja köykäiseksi havaittu. Riippuvuudet eivät synnyttäneet luottamusta, vaan Venäjä osasi hyödyntää niitä ei vain Suomessa vaan laajalti Euroopassa omien geopoliittisten päämääriensä eli Venäjän vahvistumisen ja laajentumisen

välineinä. Nyt idänsuhteesta, jonka varaan meillä rakennettiin paljon vuosikymmenien ajan, ovat jäljellä vain enää savuavat rauniot. Tämä politiikka kustannuksineen verottaa suoraan Suomen tulevaisuuden odotuksia ja seuraavan sukupolven mahdollisuuksia. Näitä varoja olisi tarvittu Suomeen tehtäviin tuottaviin investointeihin.

Me emme ole aina ymmärtäneet omaa parastamme. Kansallinen turvallisuus vaarantui esimerkiksi jalkaväkimiinapäätöksessä vuonna 2011. Suomi liittyi ajan liberaalin trendin mukaisesti maamiinat kieltävään Ottawan sopimukseen. Venäjä ei sopimukseen liittynyt. Venäjä oli ja on ainoa mahdollinen geopoliittinen uhka Suomelle, joten järkevää olisi ollut Suomenkin olla liittymättä. Pääsääntönä tulisi olla, ettei Suomi liity mihinkään sellaiseen konventionaalista aseistusta rajoittavaan sopimukseen, mihin Venäjä ei sitoudu. Ajan henki ei saisi koskaan liiaksi hämähäyttää realistista, Suomen etua tavoittelevaa ulkopoliitikkaa. Tehtyä ei saa tekemättömäksi. Suomen yksipuolinen aseistariisunta ei houkutellut Venäjää luopumaan omista jalkaväkimiinoistaan. Nyt näemme Ukrainassa, kuinka tehokas ja tappava ase miinoitus on myös läntisiä asejärjestelmiä vastaan. Henkilömiinat ovat kuitenkin vain yksi esimerkki leväperäisestä asenteesta realistisesti määriteltä kansallista etua kohtaan.

Lisäksi Suomi modernisoi puolustustaan, eli valtiontalouden sopeuttamistoimet koskivat aika ajoin myös puolustusbudjettia. Puolustusvoimat toteuttivat uudistukset tehokkaasti, joten paljosta puolustuskyvystä ei tarvinnut luopua. Muistan kuitenkin keskustelun erään

puolustusvoimien komentajan kanssa, kun hän totesi muistavansa ulkoa leikkauspäätöksiä tehneiden ministereiden nimet. Puolustuksen ääni ei selvästikään ole aina kuulunut. Ajan henki oli vielä 2010-luvun taitteessa hyvin positiivinen. Uskottiin ikuiseen rauhaan, vaikka samalla pidettiinkin puolustuksesta kiinni. Suomi ei kuitenkaan ollut yhtä liberaalin hanakka hyppäämään pois maanpuolustuksesta kuin Ruotsi, joka näki puolustuksellisen tulevaisuutensa globaalissa kriisinhallinnassa.

Ajatella, että vain muutama vuosi sitten olimme rakentamaisillamme Venäjän ydinaseita hallitsevan Rosatomin kanssa ydinvoimalan Pohjanlahden perukoille, Ruotsin rajalle; aioimme sijoittaa venäläisiin Itämeren halkaiseviin kaasuputkiin; olimme ostamassa voimaloita Venäjältä. Kaikki tämä on kuitenkin ymmärrettävissä ainakin jossakin määrin sen kautta, että samalla syvennettiin puolustussuhteita länteen ja solmittiin sopimuksia Ruotsin ja Yhdysvaltojen välillä. Natoon oli vaikea päästä johtuen monista syistä, mutta puolustussuhteita syvennettiin. Ennen sotaa hankittiin Yhdysvalloista moderneja hävittäjiä. Tämä oli hyvää ja kaukonäköistä politiikkaa, mutta luonnollisestikin hanketta vastustivat monet hallitsevista piireistä. Hävittäjäkauppa haluttiin linkittää esimerkiksi siihen, onko maa allekirjoittanut Pariisin ilmastopöytäkirjan. Kansallinen intressi oli kaiken takana, mutta kyllä hämmentäjiäkin löytyi. Voidaan ajatella, että kaupallisilla suhteilla Venäjä pidettiin rauhallisena, jotta puolustussuhteiden syventäminen onnistuisi. Toisaalta kovin moni kokenut toimija uskoi aivan tosissaan, ettei Venäjä tavoittelisi etupiirejä sodan avulla.

Asiantuntijat kyllä varoittelivat tilanteesta. Samoin valpas media. Asioita tuotiin esiin, mutta ehkä liian varovaisesti. Itsekin käytin liiaksi yhtäältä ja toisaalta -kieltä, piilottaen sen, mikä oli todellinen näkemykseni. Siitäkin sain kritiikkiä. Varoituksia kyllä annoin. Puhuin sanktioriskeistä ja toin esille Venäjän pelin peruslogiikan.

Sota muutti paljon. Nyt Venäjä näyttäytyy sellaisena kuin se todellisuudessa on ollut jo vuosia. Laajentumishakuisena suurvaltana. Suurvaltanaapurinamme, joka käy laajamittaisinta sotaa sitten toisen maailmansodan naapurustoomme lukeutuvassa Ukrainassa. Suomi on havahtunut, ja moni asia lähimenneisyydessä asettuu uuteen valoon. Vallinnut asiointi näyttää omituiselta. Murros synnyttää uudenlaista ajattelua. Uuden sukupolven soisi saada tilaisuuden muutokselle.

Suomalaisissa vaaleissa henkilöillä on merkitystä. Emme onneksi ole menneet listavaaleihin. Vaaleilla on väliä, ja siksi koin velvollisuudekseni asettua presidentinvaaleissa ehdolle 30 vuoden kokemuksella ulkopoliitikasta sen eri muodoissa.

Sanonta ”vanha koira ei opi uusia temppuja” on kulunut, mutta se kertoo tajuntaa mullistavien kokemusten merkityksestä myös poliittisille päättäjille. Venäjän presidentti Putinille Neuvostoliiton romahtaminen oli traumaattinen tapahtumasarja. Neuvostoliiton tiedustelupalvelun upseerille kukaan ei enää Moskovassa vastannut puhelimeen, kun neuvostojärjestelmä oli henkitorissaan ja Itä-Saksa oli romahtamassa. Kokeneisuuden merkitystä korostetaan usein politiikassa, mutta se on myös asia, joka lamauttaa, rajoittaa ja asettaa maailman-

kuvan, jota myöhemmin on enää vaikea muuttaa. Vaikka Putin on kokenut, häntä riivaavat tietyt menneisyyden hetket ja tarve palauttaa Neuvostoliiton voiman päivät. Kokemuksesta saattaa siten tulla kummitus, joka estää uusien asenteiden oppimisen. Asiat jäävät vaivaamaan ja junnaamaan, trauma alkaa määritellä ihmistä. Kokemus ei uudista vaan junnaa paikallaan.

Tämä on myös Nato-Suomen kannalta helpottavaa. Me tiedämme, miten Putin ajattelee. Hänellä on vanha KGB:n tiedustelu-upseerin pelikirja, ja hänen pyrkimyksensä on palauttaa valtakunta, jonka palveluksessa hän perustavanlaatuiset kokemuksensa hankki. Myös hänen läheisimmät neuvonantajansa edustavat tätä samaa heimoa. He eivät opi uusia temppuja, vaikka me liberaalisissa länessä heitä kuinka yrittäisimme raahata dialogiin ja neuvottelupöytään. Valtaa Putin käyttää ja voimaa kunnioittaa.

Kesällä ennen Venäjän hyökkäyssotaa Ukraina Putin kirjoitti pitkän historiallisen esseen kolmen Venäjän heimon yhdistämisestä. Valko-Venäjä ja Ukraina piti historiallisesta syystä tuoda yhteen. Hän perusteli sotaa ja ilmaisi ainakin näiden kolmen heimon kuuluvan yhteen. Kun esseetä lukee tarkoin, se antaa perustelun myös muiden Venäjän kadotettujen heimojen kokoamiselle tarvittaessa, vaikka sitten voimatoimin. Putin ilmaisee tekstissä oman kokemuksensa keskeisimmän trauman. Se, minkä hän nuorena on oppinut, on hänelle vieläkin keskeistä. Ei Putin tässä tilanteessa toki yksin ole. Kokemus usein kiertää kehää ja estää uuden oppimista. Venäjän ensimmäinen presidentti Boris Jeltsin haistoi uuden

ajan koittavan mutta luovutti silti vallan häikäilemättömälle neuvostoliittolaiselle.

Putin elää ja hengittää erikoisoperaatiota. Sodat Tšetšeniassa, Georgiassa ja Ukrainassa – ne kaikki on nähty erikoisoperaatioina. Ne pitävät sisällään sabotaaseja ja eksoottisilla välineillä tehtyjä salamurhia ympäri Eurooppaa, kaikki tuttuja KGB:n pelikirjasta. Samoin valtioiden epävakauttamista ja propagandaa, jota nykyään kutsutaan disinformaatioksi. Putin taitaa myös taloudellisen kiristuksen ja korruptiiviset operaatiot, hän osaa valjastaa pakolaisstatuksen kiristyskeinoksi ja lietsoa terroria. Tätä kaikkea myös Neuvostoliitto osasi. Venäjä myös sotii eikä kaihda laajamittaisen sodan käyttämistä itsensä ilmaisuun.

Putin eroaa kuitenkin neuvostojohtajista, jotka pelasivat usein šakkia maailmanpolitiikalla tehden monimutkaisia siirtoja. Putin on enemmän katutappeli. Hän uskoo suoraviivaisempaan toimintaan. Jos hänen aggressioilleen annetaan tilaa, hän jatkaa. Hänen kanssaan on vaikea neuvotella, koska tavoite pysyy sekä neuvottelupöydässä että sotatantereella samana. Hän ei väistä, vaan mikä tahansa kohtuullinen kompromissi on hänelle vihreä valo edetä kohti kokemuksesta kumpuavaa suurta päämäärää, jolle kaikki muu on alisteista.

Vahvoja hän testaa mutta myös kunnioittaa. Se kuuluu katutappeluun. Judo on hänen harrastuksensa, ja pyrkimys saattaa toinen menettämään tasapainonsa on verissä. Tämä liittyy sekä isoon peliin, kuten sotaan, että myös kahdenkeskisiin tapaamisiin. Kun Putin tapasi vuonna 2007 Saksan liittokansleri Merkelin, hän toi tapaamiseen mustan labradorinnoutajan. Hän tiesi, että Merkel

pelkäsi koiria. Saman tempun hän teki Yhdysvaltojen presidentille George W. Bushille. Kovin miehekäs on Putinin vallan kieli. Se pyrkii pelottamaan, mutta on turha säikähtää. Tärkeintä on ymmärtää tämän macho-pelin perimmäinen heikkous.

Neuvostoliitto on peruuttamattomasti hajonnut, ja Venäjä jatkaa samalla rappeutumisen radalla. Ukraina on niskan päällä sodassa. Itämeri on vakaa. Voimme alkaa jälleenrakentamisen alueella tukeutuen uusiin geopoliittisiin realiteetteihin. Uutta Venäjä-riippumatonta puhdasta energiaa on mahdollista kehittää Suomessa Kuolan niemimaan rajalta aina Leningradin läänin rajalle. Edessä on paljon ulkopoliittista ja valtiollista työtä. Se tulee aloittaa luomalla kunnan valtiollinen toimintasuunnitelma. Tätä näkemystä ei hallitusohjelmasta löydy, mutta työ tulee aloittaa.

Kansallisen turvallisuuden laajamittainen ja kokonaisvaltainen strategia on se, mitä olen näissä päiväkirjamerkinnöissä paljon pohtinut. Keskeinen kysymys on ollut, mikä on geopoliittisen muutoksen suunta, sekä se, kuinka Suomen rooli tässä kaikessa asettuu paikoilleen.

Päiväkirjamerkinnät kattavat vuoden, jolloin sodan suunta muuttui, vaikkakin hiljalleen. Pitää muistaa, että sota on aina arvaamaton. Sota lisää sodan todennäköisyyttä erityisesti silloin, jos sillä saavutetaan jotain. Ukraina ei enää ole kysymys. Ukraina on yhä enemmän osa vastausta, ratkaisua, tietä kohti uudennäköisen Euroopan turvallisuusjärjestystä.

Venäjä-kysymys hallitsee aikaamme yhä enemmän. Mikä on näköalattoman mutta voimakkaan Venäjän

suunta? Kuinka Venäjä-kysymys ratkaistaan ja ketkä ovat sen ratkaisun päätoimijat? Näitäkin kysymyksiä olen pohtinut päiväkirjassani. Ne kehittyvät vuoden mittaan. Näkemys aina laajenee ja tarkentuu suhteessa tapahtumien virtaan. Lähestymistapa, jolla asioita käsittelen, on klassisen realistinen. Asioita pitää analysoida kylmän viileästi ja niitä pitää kommentoida hyveellisesti, tavalla, joka tuottaa Suomessa päämäärähakuista toimintaa. Kotoiset hyveet on syytä olla esillä, jotta ihmiset ymmärtävät aikamme tärkeyden. Nyt on tärkeää olla valppaana. On pyrittävä tekemään omin käsin se, mikä on tehtävissä, ja liittolaisten kanssa se, mitä heidän kanssaan voidaan saavuttaa. Aina kannattaa tekemisestä oppia. Kuuta ei kannata kurottaa taivaalta. Mikään ei ole pysyvää, eikä Suomenkaan asema ole koskaan lopullisesti ratkaistu.

Päiväkirjani käy lävitse tapahtumia ja kommenttejani niihin vuoden ajalta. Ne on kirjoitettu virrassa, jota eletään eteenpäin tietämättä täysin, mitä tuleman pitää. Merkintöjen lukija on etuoikeutettu, sillä hän lukee tekstiä tietäen, mitä vuoden päätteeksi tapahtui. Kuitenkaan lukija sen enempää kuin minä emme voi tietää, mitä seuraavat kuukaudet ja vuodet tuovat tullessaan. Voimme vain omaa kokemustamme vasten arvioida asioiden mittasuhteita ja mahdollisia tulevaisuuden kulkuja. Ajassamme on paljon pahaenteisiä merkkejä laajenevista konflikteista ja sodista, kun vallitsevaa maailmanjärjestystä haastetaan. Tämä ajatus taantuvasta aikakaudestamme vaikuttaa omaan luentaani. Myötätuntoni kohdistuu pieniin toimijoihin ja hädänalaisiin, kammoni taas kaikkien vahingolliseen, minkä näen leviävän. Päiväkirjassa

tarkastellaan myös sitä, miten koin, kun itseäni alettiin yhä enemmän liittää tapahtumiin Suomessa, ja kun huomasi, että tapaan ymmärtää asioita alettiin arvostaa osana lähestyviä presidentinvaaleja. Kirjan pääluvut koostuvat havainnoista liittyen Venäjään ja sen sotaan Ukrainassa, Suomen Nato-jäsenyyden loppumetreihin sekä presidenttikysymykseen. Huomautan kuitenkin, että teemat menevät enemmän lomittain kuin kirjan päälukujen otsikot antavat ymmärtää.

Muistiinpanot ovat syntyneet aamulla ennen töihin menoa, ja ne on kirjoitettu henkilökohtaiseen kalenteriini ja muistiooni. Ne ovat tekstiä, jota olen myöhemmin jalostanut kolumneiksi ja pääkirjoituksiksi sekä käyttänyt haastattelujen pohjina. Muistiinpanoni ovat siten paljastavaa raakatekstiä, josta on editoinnissa poistettu toistoa ja kirjoitusvirheitä sekä kevyesti parannettu luettavuutta. Olen lisäksi poistanut työn kautta käytyjä luottamuksellisia keskusteluja.

Olen saanut viime vuosien ajan miettiä Suomen ulkopolitiikkaa sen tekemisen ja tutkimuksen rajapinnalla. Kirjani pyrkimyksenä ei ole aiheuttaa otsikoita vaan edesauttaa lukijoiden ulkopolitiikan ymmärrystä sen kautta, millaisena se avautuu 30 vuotta ulkopolitiikkaa eri näkökulmista tarkastelleen asiantuntijan horisontista. Kyseessä on ajallisesti vaalikirja, joten itse tekstiin lähestyvät vaalit ovat kyllä vaikuttaneet, vaikkakin teksti olisi hyvin paljon samansisältöinen myös ilman presidentinvaaleja.

Isoin kiitos kuuluu Ulkopoliittisen instituutin henkilökunnalle idearikkaasta ilmapiiristä sekä monille koti- ja

ulkomaisille politiikkavalmistelijoille ja päätöksentekijöille keskusteluista ja heidän puheistaan. Elämme isoa murros-aikaa, joka on vielä alkutekijöissään. Aikalaisten on hyvin vaikea ymmärtää sen lopputulemaa vuosien päästä. Suomen on nyt ankkuroitava itseään ja ympäristöään sekä varauduttava ja varustauduttava edessä oleviin globaaleihin ja alueellisiin kouristuksiin.

Omistan kirjani muistinsa menettäneelle isälleni Juhani Aaltolalle, kasvatusfilosofille. Hän on ollut matkalani mukana sen eri käännteissä. Hänelle olen soittanut hyvistä ja huonoista uutisista. Hänen numeronsa ei enää vastaa. Mielenmaiseman kokonaiskuvaajina meissä on paljon samaa. Muisti elää minussa ja jatkaa matkaansa eteenpäin. Kirjana *Havahtuminen* liittyy paljon muistiin. Suomalaiset muistavat maan historiallisen kokemuksen ja identiteetin. Kytkeydymme siihen yhä tiiviimmin maailmankirjojen mennessä lähivuosina yhä enemmän sekaisin. Tämä on hyveellistä viisauden tavoittelua.

LUKU I

UKRAINAN SOTATILANNE

HEINÄKUU 2022

17.7. Moderni mieli pakenee sota ja tappamista. Kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaan vuonna 2014, me puhuimme abstraktioista ja hybridisodista, mutta aika keskiaikaiselta se kansanmurhainen sota näyttää. Kyseessä on imperialistinen Venäjän idea lähialueidensa suhteen. Sodalla myös halutaan tiivistää Venäjää fasistisen valtion synnyttämiseksi. Kyseessä on yhdistelmä ulkoista laajentumista ja sen avulla tehtävää Venäjän valtion ”puhdistautumista”.

Suomen keskeinen vahvuus ja vastareaktio Venäjän ulkoiselle ja sisäiselle projektille on ollut osallistava samanmielisyys. Hyveenä nähtiin mahdollisimman laaja tuki Nato-ratkaisulle. Se oli myös muiden Nato-maiden vaatimus. Suomen oli signaloitava vahvasti haluaan liittyä Natoon, ja tie olisi auki. Niin tehtiin. Keskustelua ei suljettu saman tien, vaan sitä käytiin laajasti eri vaihtoehtojen ympärillä. Aika nopeasti nähtiin, että Nato oli ainoa vaihtoehto. Puhe muusta olisi ollut polkupyörän kumin paikkaamista samalla, kun pyörällä ajetaan. Kansan kääntyessä Naton kannalle pystyttiin synnyttämään eheyttävä, vastuullinen ja läpinäkyvä tapa päästä laajasti hyväksyttävään ratkaisuun. Tämä hyve on keskeinen osa Suomen historiallista

kokemusta ja strategista kulttuuria. Se sietää myös väitelyä ja pohdintaa.

Ei meidän kannattaisi hätkähtää, jos asioista ollaan eri mieltä. Minusta ei ole järkevää yrittää pitää kansalaiskeskustelua tarkasti jonkin ulkopoliittisen linjan takana. Kuluva vuosi on osoittanut, että linja saattaa romahtaa ja kansalaiset voivat olla asioista paremmin kärryillä kuin ulkopoliittinen johto, joka pyrkii pitämään asiat tarkasti tietyllä linjalla. Suomessa on liikaa linjamiehiä ja - naisia. Enemmän pitäisi puhua Suomen asemasta ja sen ankkuroimisesta osaksi Eurooppaa ja länttä. Linjallistaminen on usein liiallista. Olosuhteet muuttuvat, mutta Suomen aseman on kestävä – ei minkään tietyn linjan. Paasikiven–Kekkosen linjasta tuli osa liturgista puhetta. Samoin muutkin linjat tulevat muuttumaan raskaiksi jonoiksi, joille pyritään keksimään selityksiä, jos linja muuttuu.

Suomi on aina pyrkinyt omaksumaan läntisimmän mahdollisen aseman. Kylmän sodan aikana se oli puolueettomuus, jota Neuvostoliitto ei koskaan tosiasiallisesti tunnustanut ennen kuin lopun hetket olivat maan kohdalla käsillä. Sen jälkeen olemme pyrkineet länteen. Nato-mahdollisuus jätettiin käyttämättä poutasäällä, kun Venäjä sen olisi, kylläkin äristen, suonut. Natoon myönteisesti suhtautunut Martti Ahtisaari jätettiin yhden kauden presidentiksi. Nyt sitten jouduttiin tekemään hätäliittyminen. Se toimi, mikä on osoitus pienen maan ketteryudesta. Ei mistään linjasta, vaan yliajalle ajautuneesta ulkopoliittisen aseman korjaamisesta.

Se, että Suomi pystyi liittymään Natoon sodan aikana, ei ole mikään yksittäinen oivallus tai onnistuminen vaan

tasa-arvoisen ja -valtaisen maan juureva ja pysyvä piirre sekä suoja myös tulevaisuudessa paineissa. Tämä strategisen kulttuurimme piirre on Suomen keskeisimpiä vakauttavia tekijöitä nyt koittavalla konfliktien aikakaudella.

Konfliktit eivät ainoastaan tule olemaan kansainvälisiä jännitteitä ja sotia, vaan niihin sisältyy myös taloudellista arvaamattomuutta, mihin kannattaa varautua. Putin pyrkii esimerkiksi tuottamaan Ukrainan saarrolla Mustallemerelle markkinahäiriöitä, jotka saisivat muut antamaan periksi. Samaa tehdään talvella energiamarkkinoilla. Euroopassa energian hinnat tulevat nousemaan rajusti, samoin inflaatio ja korot. Tämä lisää yksittäisten ihmisten taakkaa. Ukrainassa sen sijaan ihmisiä pyritään tappamaan kylmyyteen.

Suomessa päättäjien kannattaisi nyt ryhtyä toimiin energian hintojen suhteen. Väliaikaiset tuet tullevat olemaan välttämättömiä hauraimmassa asemassa oleville. Toimimalla nyt voitaisiin vakauttaa hintojen nousua ja luoda ennustettavuutta. Mutta politiikassa kovin usein reagoidaan vasta, kun tietty kipukynnys ylittyy, ei ennakkoiden. Tämä on ollut leimaavaa suhteessa Venäjältä säteilevään kriisiin jo vuodesta 2014 asti.

18.7. Tutkimusta kahlittiin toivon politiikan Suomessa sodan syttymiseen saakka. Paine on ollut tietoista ja rivien väliin koodattua. Vaikka esimerkiksi Venäjän riippuvuus-kikkailujen kanssa moni tutkija on ollut rohkea, aivan liikaa vallitsee vieläkin ajatus, että antakaa keisarille se, mikä keisarille kuuluu – eli vallan niksit. Tutkijan osaksi on jäänyt asioiden selostaminen ja ymmärryksen luominen

ulkopoliittisen johdon päätöksiin. Tästä nöyristelystä pitäisi päästä eroon erityisesti Venäjän sekä Suomen ulkopoliittikan tutkimuksen suhteen. Demokratia tarvitsee peilejä, tutkijoita, jotka uskaltavat kertoa totuuden vallitsevista käsityksistä, vaikka se rikkoisi konsensuksen. Vapaa tutkimus voi sellaista pelottomasti tarjota, tutkimukset itsessään voivat olla vaikuttavia. On oltava mahdollisuus tutkimuksellisiin suosituksiin ja neuvoihin sekä aktiiviseen julkisen keskustelun tukeen.

Muistan, kun olin keväällä eduskunnassa puhumassa vihreiden puolueyhymälle. Sain jälkeenpäin ulkoministeri Pekka Haavistolta moitteita ja paheksuntaa puheeni sisällöstä vastentahtoisesti asialle laitetun välikäden kautta. Esitykseni oli ollut kuulemma liian jyrkkä, Nato-mielinen. Kun linjoja pitkin lähestytään moittien vapaan tutkimuslaitoksen johtajaa, se voisi ehkä saada aikaan linjan muuttumista. Mutta emme me ole mikään Unkari, joten sivuutin asian. Sain tilaisuudesta myös paljon hyvää palautetta. Eikä se muuttanut käsitystäni Haavistosta. Hän on taustalla häärivä vaikuttaja, vaikka antaa ulospäin vaikutelman miellyttävästä dialogimiehestä. Hän on myös sopeutuvainen. Kuulin korkealta tasolta, että Pekka on hyvä, jos hänelle tarkkaan kertoo, mitä pitää tehdä.

Kuinka paljon ja kuinka pitkään tietty Venäjä-paradigma jäi itämään tutkimuskentässä? Miten siihen vaikuttivat vallan, resurssien ja häveliäisyyden mekanismit? Ei silti sovi unohtaa, että moni tutkija on kyllä pyrkinyt kriittiseen asenteeseen, jopa riskirajoille saakka. Itsekin koen siellä liikkuneeni aika usein. Esimerkiksi silloin, kun kirjoitin *Suomen Kuvalehden* kolumnissa 10.10.2014:

Suomi ja Eurooppa geopolitiikan uudella aikakaudella

Ukrainan sodan myötä jännitteet ovat palanneet Eurooppaan. Uudessa tilanteessa Suomen ainoa geopoliittinen uhka on Venäjä. Turvallisuusympäristön muutokseen on havahduttava, sillä sen varaan rakennetaan maamme tulevaisuus. Kansallinen turvallisuus vaatii satsauksia Hangoista Jäämerelle ja kirkasta näkemystä niin Suomen omasta suunnasta kuin sen kansainvälisestä roolista.

Mika Aaltola pohtii päiväkirjamerkinnöissään myös muita aikamme haasteita sekä Suomen presidentinvaaleja. Hän korostaa, miten tärkeää demokratian lujittaminen on silloin, kun poliittinen keskustelu kärjistyy, ilmasto- ja energiauhat nousevat ja globaali järjestys horjuu. Hän kommentoi myös presidentin roolia tänä muutoksen aikana sekä taustoittaa omaa harkintaansa siitä, asettuako itse ehdolle.

www.tammi.fi

32.52

ISBN 978-952-04-5565-1